

21. ajaloolaste uurimistöode võistlus „Eesti maailmas. Maailm Eestis“

Seekordse konkursi juhendis märgiti, et Eesti ja maailm on alati teineteist mõjutanud, aegade algusest, mistõttu on Eesti osa maailmast ja maailm osake Eestist. Tõepoolest, küllap on meie mõtlemist muutnud nii rannaaladel maabunud viikingid kui Euroopast ristiusuga saabunud ordurüütlid, nii Napoleoni sõjad kui ka Jannseni „Perno Postimehe“ kirjeldused kaugetest maadest. Kuidas aga eristuvad globaalses mõõtkavas meie oma pearud ja andresed, rahvamuusikud ja teadlased, ettevõtjad ja riigiteenistujad, nagu ka Eestit maailmale avavad või ilmaelu kodukamaral tutvustavad sündmused ja saavutused, oligi seekordse võistluse märgatavalt lai teemaring.

Uurimistöö algab ideest. Idee omakorda võrsub mõttest, kas meelepärane teema ja seda toetavad allikad annavad uut teadmist, kannavad välja selgepiirilise loo algusest lõpuni ning võimaldavad iseseisvat arutluskäiku. Vähetähtis ei ole ka uurimuse arusaadav ja ladus sõnakasutus koos haaravate ja omamõtteliste kirjeldustega. Teisisõnu, uurimistöö edukus sõltub ennekõike oma originaalse idee läbimõeldud ja loogilisest kirjapanekust ning sorava kirjakeele järgimisest kogu töö kestel. Samaseid eeldusi silmas pidades koostati käesoleval hooajal 34 võistlustööd, neist kümme põhikooli ja 24 gümnaasiumiastme õpilastelt.

Kümme põhikoolist laekunud uurimust hõlmasid tänuväärselt mitmekülgset ja värvikat valikut kaugemast minevikust kaasajani. Sisutihedat analüüsi, loogilist mõtlemist ja asjakohast allikate võrdlust näitasid üles põhjalik uuring Saaremaalt pärit laevameistrite Mattis ja Gustav Hohensee elutööst 19.–20. sajandil, suurepärase käsitlus naiste rolli kujunemisest ja osatähtsusest Eesti spordis aastail 1920–1940 ning alates 1993. aastast puitmaju tootva väikeettevõtte Aru Grupp rajamist ja tähendust kohalikus kogukonnas tutvustanud lähiajalooline ülevaade. Neile lisandusid Eesti kooliajaloo minevikku Valjalas, koolivormi kandmise tavasid läbi 20. sajandi, eestlaste jälgi maailmas teise maailmasõja järel ning Eestist väljarännanud noorte seisukohti kahel viimasel aastakümnel avanud kirjatööd. Paar südamlikku perekondlikku lugu 20. sajandi keerdkäikudes koos sissevaatega Tallinna raeapteekri tegevusse 19. sajandi alguses kinnitasid avarapilgulist teemakäsitlust. Tunnustust väärrib põhikooliõpilaste oskuslik ja heatasemeline allikate kasutus, uurimisviiside eritahuline rakendamine (sh kirjalike ja suuliste allikate põimimine, intervjuude ja küsitluste läbiviimine) ja selge probleemiasetus. Mõnelgi juhul võis märgata juhendaja väärt kogemust ja hüva nõuannet teemakohase kirjanduse või arhiiviallikateni suunamisel. Sageli avaldus töödest globaalne vaade teema mõtestamisel või vähemasti püüde asetada Eestis toimunu laiemasse konteksti. Tõsi, kohati võis taustateadmist nappida, mistõttu ei pruukinud esitatud küsimused täit vastust saada, nagu võis lahenduse leidmine põrkuda liigselt keerulisele probleemiseadele. Olgu vaid ühe näitena märgitud haridusajaloost põhjenduste otsimine Eesti õpilaste suurepärasele tulemustele maailma riikide tipus kaasajal, mis lähteülesandena võiks olla parajalt paksu koorega pähkel sotsiaalteadlastest tippanalüütikuilegi.

Gümnaasiumiastme võistlustules võtsid tänavusel hooajal mõõtu 24 tööd. Teemavalikus andsid tooni kas mitmele või ühele pereliikmele pühendatud lood, mida oli kokku 11. Vürtsikast valikust oli üks omanäolisemaid allikakäsitlusi teise maailmasõja järgse vabatahtliku repatrieerumise põhjuste uurimine Nääli Lillese mälestuste põhjal – vabast maailmast Nõukogude Liitu naasmine on tervikuna seni väheuuritud teema, mille iga uus originaalne tahk on pärl hinnaga. Kuigi uurimuse süvaanalüüs osutus praeguselgi juhul töö koostajale mõnes tõstatunud küsimuses veidi ülejökäivaks, väärrib kiitust allikakriitiline lähenemine koos sõlmküsimustele vastuste otsimise ja sõaka diskussiooniga. Unikaalse allikalise pagasiga paistis silma ka vendade Tenderite lugu, mille käigus joonistus haaravalt välja kolme venna eluraja haralijooksmine teise ilmasõja tuultes – ajaloolase ja arhivaari Erik Tenderi teadustöö Eestis ja Rootsis, Ervin Tenderi kohtu- ja kantseleiametniku tegevus ning hukkumine kommunismiohvriks, ja Karl Tenderi teenistuja karjäär Eestis ning Austraalias. Detailirohkete seikade

ja perelooallikate kõrgetasemelise tutvustusega olid pikitud teisedki eluloolised uurimused, näiteks Tartumaaga seonduv Andres Luige suguvõsa lugu, õpetaja Erika Astmäe elutöö Tartus ja Muhu saarel, tunnustatud lauatennisetreeneri Heiki Soova elukäik Inglismaal, võrkpallilegendi Ellen Liigi muljetavaldavad saavutused, nagu ka majandusteadlase, poliitiku ja ajaloolase Arvo Hormi tähelepanuväärne tegevus Eestis ja Rootsisis.

Elulooliste uurimistööde sekka lisasid värvi kohaajaloolised käsitlused. Kellele pakuvad huvi pere- ja sõpruskondlikud suhted Eesti kultuuriloos, neil tasub kõhklemata läbi lugeda Komsu talu saatust Tartumaal Puka ümbruskonnas kirjeldav-analüütiline jutustus, mis seob laulupedagoog Linda Sauli, kunstnik Adamson-Ericu ja kirjanik Johannes Semperi perekondi maalapil ja hoonetes, kus tänini asuvad silmaga nähtavad ja käega katsutavad kultuuriheeroste jäljed. Sarnast põhjalikku vaatepilti koos mahuka iseseisva tööga sisaldas Kadrina kujunemislugu, mille sisukas võrdluspilt eri ajastuste mastaabis koos hea hulga asjakohaste illustatsioonidega tõi aleviku hoonestuse tekkesse ohtralt lisateavet.

Uudse rõhuasetusega ja esmapilgul ootamatugi nurga alt avanevasse teemaringi mahtus rida heal tasemel koostatud töid. Esiletõstmist vääriwad kaasaegset tehnoloogiat kaasavate võtetega teostatud arheoloogiline analüüs, kus võrdlusainet pakkusid keraamika pinnale ladestunud toidujäänused ja teraviljad, 18. sajandil ilmunud „Eesti-Ma Rahwa kalendri“ sisu tutvustus, kus selgitati ajastule iseloomulikke rubriike ja maailmasündmuste toomist talurahvani argiste näpunäidete ja teadaannete kõrval, nagu ka suurepäraselt võistluse teemaga haakuma sobitatud ansambli Trad.Attack! teekond maailmalavadele. Lisaks saab ära märkida arhitektuuriloolise sissevaate Kadrioru hoonestusse, noorte vabatahtliku tegevuse väärtustamise, Eesti filmiloo globaalse mõõtme otsimise püüded ja ka eestlaste väljarännet teise maailmasõja järel kaasajaga võrdleva ülevaate. Mõnegi töö puhul oli silmatorkav paarikümne või üksnes paari viimase aasta eest sündinu kajastamine, mida kahtlemata tasub uurida võrdväärselt ajalooliste teemadega, ent sellise ülesande võtmisel on soovitatav järjepanu silmas pidada seost minevikuga, nagu ka tugevamat toetumist erialakirjandusele, mida leidub küllaldaselt ka lähiajalooost.

Uurimistööde läbiva joonena tuleb tunnustada asjalikult esitatud põhjendusi uurimuse eesmärgi ja oma idee sõnastamisel, reeglina mahuka kirjanduse ja mitme võrdleva allika kannatlikku läbitöötamist, sealhulgas on tänuväärset kasutatud arhiivianest kas veebi- või paberipõhiselt, ning iseseisvat analüüsi- ja väitlusvõimet. Oskuslikud ja tasakaalukad järeldused koos valdavalt püüdliku vormistusega kuuluvad samuti enamuse uurimistööde pagasisse. Ehk vaid veidi enam nõudlikkust vajaks edaspidi intervjuude läbiviimine, kus oluline on küsimust sõnastades mõelda võimalikele vastustele ja nende kattumisele uurimuse laiema eesmärgiga. Tulevasteks uurimusteks võib soovida ka selgesõnalisemate üldistuste tegemist töö käigus kogutud detailandmete põhjal. Illustatsioonide kasutus on reeglina väga heal ja asjatundlikul tasemel, millele mõjub soodsalt digitehnoloogia püsiv areng. Kuigi ka veebiviidete esitus on suuresti korrektne ja selge, tasub ses osas üle kordamist soovitus esitada viide koos selle kasutamise kuupäevaga.

Lõpetuseks, iga käesolevaks võistluseks valitud teema oli asjakohane ja oluline, uurijat kõitev ja lugejat kõnetav. Iga lugu väärtustas Eestit ja eestlust maailmas ning tõi maailma meile lähemale, olgu sümbolite või tegude keeles. Suur tänu igale uurimistöö autorile ja juhendajale! Kutsume tööde koostajaid üles osalema vaimutöises võistlustules järgmistelgi kordadel, nagu ka jätkama valitud rajal ülikooliõppes!

Žürii koosseisu kuulusid Tartu ülikooli esindajaina professor Eero Medijainen ja dotsent Anu Raudsepp, Eesti Rahva Muuseumi teadur Anu Järs ning Rahvusarhiivi esindajana konkursist kokkuvõtte koostanud Birgit Kibal.

Tartus, 29. aprillil 2020